Historyk sztuki, filozof, pedagog – prof. dr hab. Halina Taborska

prof. zw. dr hab. Jolanta Chwastyk-Kowalczyk

Katedra Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej,

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

*

Prof. Halina Taborska, fot. arch. Anny Taborskiej

Prof. dr hab. Halina Taborska urodziła się 30 lipca 1933 r. w Puławach. Studiowała filologię polską i filozofię na Uniwersytecie Warszawskim . Jest cenionym na świecie pionierem wśród badaczy współczesnej sztuki publicznej. Była żoną znanego, przebywającego od 1946 roku na emigracji w Wielkiej Brytanii, poety, teatrologa, tłumacza i krytyka literackiego, zmarłego w 2010 r., Bolesława Taborskiego. Wspierał on wytrwale przez ponad 50 lat działalność akademicką i literacką swej żony. Wspólnie pisali sztuki telewizyjne i radiowe w języku polskim, również w języku

angielskim pod pseudonimem B.H.T. West. Tłumaczyli wiersze autorów obcych z języka angielskiego na język polski. Odbywali też wspólne podróże z wykładami po Stanach Zjednoczonych . Ich córka Anna jest znaną i cenioną w środowiskach anglojęzycznych pisarką horrorów, a także reżyserem filmowym.

*

W 2014 r. odznaczona została Krzyżem Oficerskim Odrodzenia Polski, a 5 lat później, na uroczystości 80-lecia PUNO w 2019 roku otrzymała godność doktora honoris causa Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie w Londynie. Laudację na jej cześć wygłosiła dr Ewa Lewandowska-Tarasiuk, prof. PUNO, która podkreśliła w niej, fenomen dokonań kulturowych i naukowych wyróżnionej. Wyraziła przekonanie, że

> Głosy medialnych recenzentów, merytorycznie analizujące podjętą przez Autorkę problematykę sztuki w miejscach śmierci, nagłaśniają sensy opisanych ludzkich przeżyć, utrwalone w miejscach człowieczych dramatów, których symbolem stały się europejskie pomniki ofiar hitleryzmu. Nie ma już tysięcy ludzkich istnień, które pochłonęły hitlerowskie zbrodnie. Jest sztuka, której symboliczna ekspresja przypomina o ich losach, nawiązuje z nimi dialog pamięci i prowokuje do dialogu z tymi, którzy dzięki niej

> mogą dzisiaj doznać przeżyć utrwalonych w artystycznych kodach jej twórców. Bo sztuka jest nieśmiertelna… .

Halina Taborska wyjechała do Wielkiej Brytanii wiosną 1959 roku w związku z pracą nad dysertacją doktorską zatytułowaną *I.A. Richards i brytyjska estetyka semantyczna w latach 1920-1939*, pisaną pod kierunkiem prof. Władysława Tatarkiewicza. Z powodów osobistych w tym samym roku opuściła Polskę na stałe i w Londynie rozpoczęła współpracę z estetykami i uczelniami brytyjskimi, nie tracąc jednak kontaktu z estetyką polską, Katedrą Estetyki Uniwersytetu Warszawskiego oraz ze swoim promotorem prof. Tatarkiewiczem, pod którego kierunkiem napisała pracę doktorską w latach 1960-1962. W roku 1963 uzyskała dyplom angielski: Diploma in English Literature and Social Studies, University of Cambridge.

W 1997 roku Rada Wydziału Humanistycznego PUNO w Londynie za pracę pt. *Współczesna sztuka publiczna. Dzieła i problemy* oraz *Monuments of Fighting Warsaw* nadała jej tytuł doktora habilitowanego w dziedzinie historii sztuki.

Pierwszym udokumentowanym krokiem badaczki w dziedzinie estetyki – kiedy była jeszcze seminarzystką prof. Tatarkiewicza – było dokonanie wyboru pism i zaopatrzenie go *Przedmową* znanego estetyka, krytyka teatralnego, publicysty i poety,

profesora Uniwersytetu Poznańskiego – Michała Sobeskiego, pod tytułem *Myśl a marmur i inne szkice estetyczne*, wydanych przez PWN w Warszawie w 1959 roku.

Uczona w latach 1960-64 współpracowała także z rocznikiem „Estetyka", którego redaktorem naczelnym był prof. W. Tatarkiewicz. W roczniku II z 1961 roku ukazała się jej recenzja na temat ważnej wówczas książki angielskiego estetyka Harolda Osborne'a pt. *Estetyka i krytyka*. W roczniku III z 1962 roku, opublikowany został jej artykuł zatytułowany *Główne kierunki współczesnej estetyki angielskiej* oraz drugi tekst – charakterystyka i omówienie pierwszych czterech numerów nowopowstałego pisma „The British Journal of Aesthetics", które ukazały się w latach 1960-1961. W roczniku IV i ostatnim ukazała się jej recenzja książki angielskiego pisarza i krytyka sztuki (1893-1965), Erica Newtona – *Znaczenie piękna* (*The Meaning of Beauty*, Londyn, Penguin Books, 1962). W chwili zamknięcia pisma i podsumowania jego działalności zaliczona została przez Redakcję „do estetyków polskich zamieszkałych na obczyźnie". W 1965 roku recenzja ukazała się także w „Przeglądzie Humanistycznym", a w roku następnym w tym samym periodyku ukazało się *Sprawozdanie z konferencji Brytyjskiego Towarzystwa Estetycznego*.

Wcześniej, w 1964 r., opublikowała w „The British Journal of Aesthetics" recenzję książki Jerzego Gałeckiego zatytułowanej

Problematyka estetyki. Przedmiot i metoda wydanej w Krakowie w 1962 roku . W tym samym roku Halina Taborska podjęła współpracę z nowym rocznikiem „Studia Estetyczne" – tom 1 z 1964 roku. Opublikowała w nim przegląd dorobku ośmiu numerów kwartalnika „The British Journal of Aesthetics" za lata 1962-1963 . Stanowiło to kontynuację omawiania tego pisma, jakie rozpoczęła w „Estetyce". Pismo było jej szczególnie bliskie, bo w roku 1960 współzakładała stowarzyszenie The British Society of Aesthetics, które na swym pierwszym zebraniu podjęło decyzję o powołaniu własnego periodyku, pod nazwą „The British Journal of Aesthetics".

W tomie III z 1966 roku „Studiów Estetycznych" jej tekst zatytułowany *Clive Bell* poświęcony był zmarłemu współtwórcy angielskiej estetyki formalistycznej, twórcy pojęcia „znaczącej formy" (*significant form*) . W tomie tym również ukazał się przegląd Haliny Taborskiej numerów „The British Journal of Aesthetics" za lata 1964-1965 . W następnym tomie IV z 1967 roku opublikowała rozprawę o *Estetyce analitycznej w Anglii* .

W roku 1965 w „Przeglądzie Humanistycznym" w numerze 9/6 (51) zamieściła artykuł o *Wykładach estetycznych Ludwiga Wittgensteina* – uważanego za geniusza w dziedzinie logiki i filozofii języka . Tekst napisała wspólnie z estetykiem irlandzkim Cyrilem Barrettem, SJ, który uczestniczył wraz z nią

na słynnych w owym czasie seminariach estetycznych w Birkbeck College na London University. Dwukrotnie towarzyszyła tam, częściowo jako tłumaczka, prof. Romanowi Ingardenowi i prof. Władysławowi Tatarkiewiczowi, którzy zostali zaproszeni do wygłoszenia referatów.

Prof. Halina Taborska z Churchillem i Rooseveltem – rzeźba „Allies” Lawrence’a Holofcenera, Londyn, fot. arch. Anny Taborskiej

W pierwszej połowie lat 60. XX w. za swój główny cel uważała tworzenie pomostów pomiędzy estetyką polską i brytyjską poprzez kontakty osobiste i przekazywanie informacji o estetyce brytyjskiej w Polsce i o estetyce polskiej w Anglii. Jej

zasadniczym wkładem w tej dziedzinie miała stać się obszerna antologia estetyki brytyjskiej, nad którą pracowała przez trzy lata. Wybór tekstów poprzedziły liczne rozmowy i konsultacje z najwybitniejszymi estetykami brytyjskimi tamtych lat, rzetelna kwerenda książek i artykułów, ostateczny wybór tekstów i przetłumaczenie ich na język polski. Podjęła się też napisania not o autorach, zamieszczonych w antologii. Po przekazaniu tłumaczeń do Wydawnictwa otrzymała pismo z postulatem, aby włączyła do książki również estetyków marksistowskich i starała się uwzględnić w notach i przedmowie „bardziej odpowiedni punkt widzenia". Odpisała, że nie zna estetyków marksistowskich w Anglii, i że nie może pisać o estetykach brytyjskich z marksistowskiego punktu widzenia. Zaprzestała wówczas jakiejkolwiek współpracy z polskimi czasopismami i wydawcami. Na macierzystą uczelnię polską wróciła po wielu latach, na zaproszenie Zakładu Estetyki Instytutu Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego w roku 1995 z serią wykładów na temat zagadnień teoretycznych i praktyki artystycznej w dziedzinie współczesnej sztuki publicznej.

Pod koniec lat 60. i we wczesnych latach 70. XX w. przez kilka lat wspomagała prace nad wydaniem w języku angielskim trzech tomów *Historii estetyki* prof. W. Tatarkiewicza (wydane w latach 1970-1974; współwydawcami byli PWN i międzynarodowy edytor Mouton (The Hague – Paris). Kontaktowała się tylko z Moutonem. Za wspaniałą rekompensatę za długie miesiące pracy

Halina Taborska uważa odręczną dedykację prof. Tatarkiewicza dla niej na pierwszym tomie, poświęconym estetyce starożytnej: „Drogiej Halinie, bez której przyjacielskiej pomocy nie byłoby tej książki od WT".

Największe przygody miała przy tomie drugim – poleciła prof. Tatarkiewiczowi na angielskiego edytora jej nieżyjącego już przyjaciela i współautora tekstów estetycznych, brytyjskiego filozofa i krytyka sztuki, jezuitę Cyrila Barretta. Nie spodobało mu się tłumaczenie angielskie, ale nie znał w ogóle języka polskiego więc chciał, aby przeszła z nim przez każde zdanie tłumaczenia, opisując i analizując (po angielsku) polskie zwroty i terminy. Zajęło to im kilka miesięcy życia, ale ostateczny efekt był zadowalający.

W tamtych czasach – przez dziesięć lat – współpracowała z estetykami angielskimi: brała udział w seminariach, konferencjach, kongresach, współpracowała z naukowymi pismami anglosaskimi, a w dziedzinie estetyki były to – wspomniany już – „The British Journal of Aesthetics", organ Brytyjskiego Towarzystwa Estetyki, którego przez lat wiele była członkiem oraz amerykański kwartalnik „The Journal of Aesthetics and Art Criticism". Poza artykułami dziedzinowymi, pisała krytyczne recenzje z publikowanych książek polskich o estetyce, dokonywała w nim wyboru tekstów oraz robiła tłumaczenia na język polski. Współpracowała także z filozofami

oksfordzkiej szkoły lingwistycznej i analitycznej.

Przede wszystkim jednak prof. Halina Taborska przez kilkadziesiąt lat (1966-1998) prowadziła na uczelniach brytyjskich serie wykładów i seminaria kursowe z estetyki – pojmowanej głównie, jako teoria sztuki, ale także jako filozofia piękna i sztuki.

W latach 1970. XX w. podjęła badania nad sztuką w przestrzeni publicznej, w następnej dekadzie zajęła się wieloaspektową analizą cech sztuki publicznej i sztuki społeczności. Jej liczne wykłady poświęcone tej tematyce obrazowała pokazami slajdów sztuki europejskiej, mające wesprzeć studentów w procesie samodzielnego projektowania tego rodzaju sztuki. Po raz pierwszy zostały przedstawione wiedza teoretyczna w zakresie estetyki, połączona z analizą funkcji cech sztuki publicznej i sztuki społeczności. Towarzyszyły temu pokazy slajdów wybranych przykładów najnowszej sztuki europejskiej w tej dziedzinie, poza Polską gdzie wtedy była w przestrzeni publicznej tylko sztuka upamiętniająca.

W latach 1966-1992 pracowała na Wydziale Sztuki i Studiów Pokrewnych w znanej szkole artystycznej, która zmieniła w tym czasie nazwę z Camberwell School of Arts and Crafts na Camberwell College of Arts, a później stała się częścią University of the Arts London, gdzie przez ćwierć wieku każdy student

zaliczał jej obowiązkowe seminarium z estetyki. Wygłosiła tam też dziesiątki wykładów o tematyce związanej z filozofią sztuki – od estetyki klasycznej Grecji po estetykę całego wieku dwudziestego, z historią sztuki XIX i XX wieku oraz historią idei. Uzasadnione jest przekonanie, że w angielskiej dydaktyce uniwersyteckiej wyrobiła swoją pozycję jako estetyk.

W latach 1982-1998 wykładała na Wydziale Sztuki w Roehampton Institute of Higher Education (London), gdzie kierowała Studiami Estetyki i Sztuki Współczesnej, a później Studiami Teorii i Krytyki Sztuki Publicznej i wydała trzy publikacje zawierające jej wykłady na temat pomników warszawskich poświęconych Powstaniu Warszawskiemu i Powstaniu w Gettcie Warszawskim oraz zagadnień dotyczących współczesnej sztuki publicznej i architektury.

Prof. Halina Taborska, British Library, Bill Woodrow, „Sitting on History”, 1995, fot. arch. Anny Taborskiej

Filozofii w jej długim życiu zawodowym nie brakowało – wykładała dużo o filozofach greckich – miała serię wykładów o Arystotelesie, kilka o Spinozie i Kancie, napisała m.in. nieopublikowany dotąd, obszerny tekst o pojęciu katharsis. W latach późniejszych tekst ten miał wpływ na jej stałe poszukiwania kathartycznych właściwości w dziełach publicznej sztuki upamiętniającej.

W jej wykładach na PUNO prowadzonych od 2002 roku

regularnie pojawiały się zagadnienia związane z estetyką współczesnej sztuki publicznej i jej udziału w kształtowaniu i rewitalizacji miast europejskich, a także pomników i monumentów o charakterze kommemoratywnym. Ta sama problematyka pojawia się też w kilkunastu pracach publikowanych w tym okresie .

Głównymi obszarami jej badań są:

1. Współczesna sztuka publiczna europejskich metropolii oraz sposoby jej funkcjonowania w nowych lub regenerowanych zespołach architektoniczno-urbanistycznych (Publikacje książkowe z tej dziedziny: *Współczesna sztuka publiczna. Dzieła i problemy,* Warszawa 1996*; Current Issues in Public Art,* Londyn 1998*; Contemporary Public Art and Architecture,* Londyn 1999*; Nowy Londyn – miasto i jego sztuka publiczna,* Londyn 2004).
2. Współczesna sztuka kommemoratywna w otwartej przestrzeni publicznej (*Monuments of Fighting Warsaw,* Londyn 1995*,* „Art in Places of Death: Polish Signs of Memory in the Nazi Death Camps", „Kultura Współczesna" 2003, nr 4, teksty w *Pamięć Shoah*, Łódź 2009, liczne artykuły w publikacjach zbiorowych).
3. Artyści brytyjscy w otwartych przestrzeniach publicznych Europy.
4. Europejskie instytucje kultury.

Do najważniejszych zrealizowanych projektów badawczych od 1995 r. należą: „Sztuka publiczna i architektura w nowych i regenerowanych zespołach urbanistycznych Europy”, „Sztuka kommemoratywna w otwartej przestrzeni publicznej – Sztuka i katharsis – monumenty dla ofiar Drugiej Wojny Światowej”, „Studium kształtowania współczesnego krajobrazu kulturowego Warszawy”, „Współczesna sztuka publiczna w otwartych przestrzeniach Anglii”, „Artyści brytyjscy w otwartych przestrzeniach publicznych Europy”, „Kultura artystyczna w procesach rewitalizacji miast europejskich”.

Jak widzimy, działalność akademicka prof. Haliny Taborskiej przedstawia się imponująco. Trudno się nie zgodzić ze słowami prof. Ewy Lewandowskiej-Tarasiuk, która stwierdziła, że jest to

> badaczka kultury i pamięci historycznej Polaków i Europejczyków XX i XXI wieku, obrończyni międzyludzkiej więzi zapisanej w losowych dramatach polskiej historii, inicjatorka międzypokoleniowych dialogów, autorka wnikliwych publikacji naukowych, nieoceniony nauczyciel akademicki wielu światowych uczelni i przede wszystkim wspaniały wykładowca i była Rektor Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie w Londynie. Akademickie doświadczenie, a także wielkie wyczucie fenomenu czasu i miejsca, nowych potrzeb i oczekiwań zróżnicowanego pokoleniowo i

> kulturowo środowiska Polaków w Wielkiej Brytanii, pomogły jej w przeobrażaniu Uczelni. To dzięki umysłowi i sercu byłej Rektor prof. Halinie Taborskiej, PUNO trwa i wierzymy, że trwać będzie dla przyszłych pokoleń Polaków, ucząc ich polskiej kultury i rozwijając nowe oblicza polskości poza granicami Kraju[18].

Spośród wielu publikacji prof. Haliny Taborskiej należy odnotować tę ostatnią, która ukazała się na rynku wydawniczym w 2019 roku. Była to 322-stronicowa książka napisana przy współpracy Mariana Turskiego zatytułowana *Sztuka w miejscach śmierci. Europejskie pomniki ofiar hitleryzmu*, wydana w Krakowie przez Austerię.

O ile strona wojskowa zmagań wojennych w czasie ostatniej wojny światowej w optyce polityki międzynarodowej została przebadana i udokumentowana przez wielu badaczy w różnych krajach, to kwestia ofiar ludności cywilnej nie jest przedmiotem szczególnego zainteresowania uczonych. Nielicznym ich przedstawicielem jest prof. dr hab. Halina Taborska. Od dziesięcioleci w polu jej zainteresowań badawczych znajduje się sztuka upamiętniająca ofiary drugiej wojny światowej w otwartych przestrzeniach Europy, współczesna sztuka publiczna europejskich metropolii oraz nowa urbanistyka i architektura w procesach rewitalizacji miast. Sztuka ta zawsze w jej

opracowaniach wpisana jest w kontekst historyczno-społeczny, oparty na źródłach naukowych oraz w kontekst architektoniczny i urbanistyczny.

Publikacją, która zapowiedziała niejako obecny tom uczonej była książka pt. *Miasto, które nie zginęło. Ludność cywilna Warszawy 1939-1945 i pomniki jej poświęcone*, wydana przez Bellonę w 2014 r. w Warszawie. Najnowsze opracowanie zatytułowane *Sztuka w miejscach śmierci. Europejskie pomniki ofiar hitleryzmu* jest wynikiem 25-letniego procesu, gromadzenia, dokumentowania oraz opracowania bogatego, wieloźródłowego materiału archiwalnego, zdjęciowego, przeprowadzonych wywiadów ze świadkami wydarzeń, artystami, kwerendy bibliograficznej, podróży do Austrii, Czech, Francji, Holandii, Niemiec, Polski i Słowacji. Halina Taborska jest autorką tekstu i ilustracji. Wykonane przez nią doskonale skadrowane zdjęcia pomników, monumentów, obelisków, tablic pamiątkowych i ławek, płyt informacyjnych, rzeźb, reliefów, powstańczych murali, różnych instalacji artystycznych w otwartych przestrzeniach prywatnych i publicznych, krzyży, głazów z rzeźbiarskimi elementami, epitafiów, ołtarzy, kamieni, zbiorowych mogił, obiektów muzealnych, symbolicznych stawów, „środków transportu pamięci" – szarych autobusów wykorzystywanych w akcji „Eutanazja", stelli, cmentarzy, homomonumentów same w sobie stanowią bezcenne źródło, będące chóralnym niemym krzykiem pamięci zbiorowej ocalałych

z pożogi wojennej.

Współautor książki Marian Turski organizował wyprawy, spotkania z twórcami oraz finansowe wsparcie różnych międzynarodowych instytucji rządowych i pozarządowych.

Halina Taborska poświęciła swe badania ludziom mordowanym tylko za to, kim byli – pogardzanymi przez nazistów mniejszościami etnicznymi, innowiercami, LGBT, chorymi psychicznie, niepełnosprawnymi. Badaczka przywołała ikoniczne miejsca pacyfikacji wsi i miasteczek z różnych stron Europy, takie jak: czeskie Lidice, białoruski Chatyń, polski Michniów i francuski Oradour. Autorka wiedzie czytelnika przez kolejne ślady zniszczeń, odbudowy i upamiętnienia w postaci monumentów usytuowanych w Coventry oraz w Warszawie. Pochyliła się refleksją nad pomnikami, będącymi zapisem i hołdem dla zgładzonych europejskich Sinti i Romów, chorych psychicznie oraz homoseksualistów.

Autorka sygnalizowała też potrzebę oddzielnej publikacji poświęconej zagładzie Żydów Europy.

Prof. Halina Taborska pod pomnikiem Szmula M. Zygielbojma, Warszawa, fot. arch. Anny Taborskiej

Zasadne wydaje się pytanie, czy tyle lat po zakończeniu II wojny światowej takie publikacje są potrzebne? Odradzające się ruchy nacjonalistyczne we współczesnym świecie oraz wszelkie próby przedefiniowania i zafałszowania historii dowodzą, że są wręcz niezbędne. Musimy zachować wiedzę i pamięć o tym, co się wydarzyło, by uniknąć takiej traumy w przyszłości. Książka stanowi wstrząsające memento mori zamordowanych – w momencie, gdy odchodzą ostatnie osoby z pokolenia świadków…

W swej działalności międzynarodowej za jedną z najciekawszych i angażujących naukowo uważa współpracę ze szwedzką fundacją Vardø-seminar Foundation, mającą siedzibę w Sztokholmie. Założył ją w 1980 roku i prowadził filozof i krytyk sztuki Andrzej Ekwiński, Polak osiedlony w Szwecji. Ideą przewodnią było gromadzenie uczonych różnych dyscyplin, artystów sztuk plastycznych, krytyków i teoretyków sztuki dla prowadzenia wspólnych dyskusji nad stanem współczesnej kultury europejskiej, przyszłości Europy i procesów globalizacji. Halina Taborska dołączyła do nich w 1994 roku, a od 2001 roku przewodniczyła Międzynarodowej Radzie Programowej Fundacji.

W latach 2001–2006 współorganizowała z A. Ekwińskim i Janem S. Wojciechowskim w Pułtusku i Fromborku sześć konferencji międzynarodowych z towarzyszącymi wystawami dzieł sztuki uczestniczących w nich artystów . Spotkania odbywały się w języku angielskim i dotyczyły, m.in. etyki ekologii, narodowej tożsamości i stereotypów, europejskich kultur narodowych wobec procesów globalizacji, przyszłości Europy – jej przywódców, idei i wartości.

Halina Taborska w Pułtusku, fot. arch. Anny Taborskiej

Profesor Halina Taborska brała też udział w sympozjach i konferencjach organizowanych przez Vardø-seminar Foundation w innych krajach Europy, m.in. w Rosji (Kaliningrad), na Litwie (Kowno) i w Szwecji (Sztokholm).

Do innych aktywności zawodowych prof. Haliny Taborskiej należało prowadzenie zajęć dydaktycznych dla polskich uczniów, przygotowujące ich na dwuletnich kursach do egzaminów maturalnych (A-Level) z języka i literatury polskiej. Czyniła to przez 25 lat w okresie od 1960 do 1985 roku w gmachu Ealing College of Higher Education, w zachodniej dzielnicy Londynu. Zajęcia odbywały się w soboty, co oznaczało przez ćwierć wieku brak wolnych weekendów podczas roku akademickiego. Dawało jednak dużą satysfakcję, bo była to praca służąca polskiej

młodzieży i polskiej emigracji niepodległościowej. Dla uczniów ważne też było to, że język polski uznany został za język akceptowany przy aplikowaniu na studia wyższe, gdzie wymogiem była znajomość jednego języka obcego. Za taki w Wielkiej Brytanii uważany jest do dnia dzisiejszego język polski.

Profesor Halina Taborska była również członkiem International Association of Art Critics AICA British Section (Międzynarodowe Stowarzyszenie Krytyków Sztuki, Sekcja brytyjska). Zajmowała się krytyką sztuki i literatury. W Polskiej Sekcji BBC World Service pod nazwiskiem Mianowska (nazwisko panieńskie jej matki) zrealizowała kilkanaście prezentacji współczesnych prac artystów brytyjskich, a także kilka omówień artystów polskich, którzy mieli swe wystawy w Anglii. Recenzowała też i prezentowała ważne wystawy międzynarodowe w zachodniej Europie (m.in. Paryż-Moskwa 1900-1930, w Centrum Pompidou w 1979 r.). Nadawane były w programach kulturalnych BBC, głównie w niedzielnych audycjach poświęconych kulturze i sztuce, znanych pod nazwą „Sztuka nad Tamizą". W latach 1976-1993 współtworzył ją i redagował Bolesław Taborski .

Ciesząc się zaufaniem społecznym Halina Taborska była jedną z trojga powierników założonej w 1988 fundacji Stefan Batory Trust, Oxford, której przewodniczył prof. Zbigniew Pełczyński. Celem było „wspieranie rozwoju polskiej edukacji, nauki i kultury w Polsce i zagranicą, a także umacnianie procesu

demokratycznego w Polsce i wśród sąsiadów Polski". Fundacja została rozwiązana w 2020 roku.

***

Autorka artykułu prezentowała sylwetkę naukową prof. dr hab. Haliny Taborskiej na otwarciu wystawy pod hasłem: „Pionierki. Kobiety w edukacji i nauce", zorganizowanej przez Instytut Studiów Kobiecych na Kampusie Uniwersytetu w Białymstoku na Placu Syntezy 11 września 2020 roku[21].

Przedstawicielkami nauki polskiej na obczyźnie, prezentowanymi na tej ekspozycji były tylko dwie Polki. Najważniejsza postać historyczna polskiej nauki – Maria Skłodowska-Curie, a ze współczesnych polskich uczonych była to Halina Taborska. Ta wyjątkowa kobieta odeszła w Londynie, nad ranem 11 stycznia 2021 roku, osieracając nie tylko córkę, ale wszystkich współpracujących z nią w dobrej aurze uczonych.

Artykuł był publikowany (w:) „Zeszyty Naukowe PUNO", 2021, nr 9, s. 15-37.

*

Rozmowa z Anną Taborską na temat Rodziców:

> Najważniejsze jest współczucie

---

*

Krótkie kalendarium pracy akademickiej prof. Haliny Taborskiej:

- 1955-1957 – asystentka na nowo powstałym Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, w Zakładzie Filologii Polskiej.
- 1957-1959 – seminarium w Katedrze Estetyki Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Warszawskiego pod kierunkiem prof. Władysława Tatarkiewicza zbierała materiały do pracy doktorskiej na temat współczesnej estetki angielskiej.
- 1966-1992 prowadziła wykłady kursowe i seminaria z estetyki, historii sztuki XIX i XX wieku oraz historii idei w Camberwell College of Arts w Londynie (obecnie stanowi część składową University of the Arts London).
- 1963-1986 była doradcą i autorem materiałów egzaminacyjnych z języka i literatury polskiej w Oxford Examination Board w Oksfordzie.
- 1971-1972, 1980 prowadziła serię wykładów na University of

Oxford na temat sztuki rosyjskiej i radzieckiej.

- 1975-1982 była profesorem wizytującym / wykładowcą / guest speakerem w ponad dwudziestu amerykańskich instytutach i uniwersytetach, m.in. w: Harvard University, City University of New York Graduate Center, San Francisco State University, University of Michigan at Ann Arbor, University of Milwaukee, State University of New York.
- W semestrze letnim 1995 – była profesorem wizytującym w Katedrze Estetyki Instytutu Filozofii Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 1995-1997 profesorem wizytującym i współautorką projektu badawczego na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej na temat „Aspektów plastycznych przestrzeni publicznej Śródmieścia Warszawy".
- 1998-2006 była profesorem uczelnianym Wyższej Szkoły Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku i od 1999 do 2006 Dyrektorem Instytutu Kultury Europejskiej tejże Szkoły (obecnie Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora).
- 1998-2007 była profesorem wizytującym w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego
- 2004-2011 pełniła funkcję profesora kontraktowego Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej w Warszawie
- 2007-2010 była profesorem wizytującym w Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie
- 2002-2007 pełniła funkcję kierownika Zakładu Współczesnej Kultury Brytyjskiej Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie

(PUNO) w Londynie
- Od 2007-2019 była dyrektorem Instytutu Kultury Europejskiej PUNO
- 2008-2011 pełniła funkcję Prorektor PUNO
- od lipca 2011-2017 pełniła funkcję Rektora PUNO.

Wykaz publikacji książkowych Haliny Taborskiej, lub współredagowanych z lat 1995-2020:

- Halina Taborska, *Monuments of Fighting Warsaw*, Londyn 1995.
- Halina Taborska, *Współczesna sztuka publiczna. Dzieła i problemy*, Warszawa 1996.
- Halina Taborska, *Pamięć miast: publiczna sztuka upamiętniająca Berlina i Warszawy*, Londyn 1997.
- Halina Taborska, *Current Issues in Public Art*, Londyn 1998.
- Halina Taborska, *Contemporary Public Art and Architecture*, Londyn 1999.
- Halina Taborska, *Nowy Londyn – miasto i jego sztuka publiczna*, Londyn 2004.
- *Dokąd zmierza Europa: przywództwo – idee – wartości* (red. z J.S. Wojciechowskim), Pułtusk 2007.
- *Prezydenci i Rządy Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie w walce o niepodległą Polskę w latach 1939-1990*, (red. z A. Rzegockim i M. Flemingiem), Londyn-Kraków 2013.
- Halina Taborska, *Miasto, które nie zginęło. Ludność cywilna*

Warszawy 1939-1945 i pomniki jej poświęcone, Warszawa 2014.

- *The Hanna & Broncel Charitable Trust – założyciele, powiernicy, beneficjenci* (red. z Ewą Lewandowską-Tarasiuk,), Londyn 2016.
- Halina Taborska, współpraca Marian Turski, *Sztuka w miejscach śmierci. Europejskie pomniki ofiar hitleryzmu*,Kraków 2019.
- Taborska, H., Turski, M. *Kunst an Orten des Todes. Europäische Denkmäler der Opfer des Nationalsozialismus*, Austeria, Kraków 2020.
- *Art in Places of Death. European Monuments to Victims of Nazism*, Kraków 2021.
- (planowana publikacja w 2022 r.)

Wybrane artykuły i rozprawy z lat 1995-2020:

- *Rola animacyjna sztuki społeczności i sztuka dla społeczności w Anglii*, w: *Animacja kulturalna jako problem pedagogiczny*, pod redakcją Janusza Gajdy, Lublin 1994.
- *Unwanted Monuments of Warsaw*, „Art & Design", Londyn 1994, nr. 9 (March/ April *1994*), New York, NY: Verso *1994*.
- *The Fall of Socialist Realism and Its Implications for Aesthetic Theory, Artistic Practice and Critical Discourse*, in: Ch. Chambert (ed.), *Strategies for Survival – Now! A global perspective on Ethnicity*, Body and Breakdown of Artistic

Systems, Lund: The Swedish Art Critics Association Press 1995 *Art in the City – Art for All*, „Radar", Marienham 1997.

- *Kunst und Katharsis. Sztuka i katharsis* (z M. Turskim), „Dialog", **rok,** nr 3-4.
- *Pamięć miast: publiczna sztuka upamiętniająca Berlina i Warszawy*, „Zeszyty Naukowe PUNO", Londyn 1997.
- *Niechciane anioły Chagalla*, „Przegląd Artystyczno-Literacki" 1999, nr 9 (91).
- *Szklane anioły Rene Lalique'a*, „Przegląd Artystyczno-Literacki" 1999, nr 11/12 (93/94).
- *Domy ze snów* (*Letnia Akademia Architektury*), „Polityka" 1999, nr 33 (2206).
- *Centrum Południowego Brzegu*,w: *Warszawskie Instytucje Kultury, Seminarium „okrągłego stołu"*, pod redakcją Doroty Ilczuk i Andrzeja Rottermunda, Warszawa 2001.
- *Nowa sztuka na starych placach Europy*, „Przegląd Artystyczno-Literacki" 2001, nr 6 (112).
- *Żelazny Anioł* „Polityka", 2001, nr 33 (2301).
- *Dylematy animacyjne współczesnej sztuki publicznej*, w: *Dylematy animacji kulturalnej*, red. Janusz Gajda i Wiesław Żardecki, Lublin 2001.
- *Rozstrzelane kamienie* (monument Treblinki), „Polityka", 2002 (07-27), nr 2360, s. 65-67.
- *Współczesna sztuka publiczna a tożsamość narodowa*,w: *Kultura. Wartości. Kształcenie*, red. Dariusz Kubinowski, Toruń 2003.

- *Art in Places of Death: Polish Signs of Memory in the Nazi Death Camps*, „Kultura Współczesna" 2003, nr 4 (38).
- *Kształcenie pamięci czy narodowa pokuta? Artystyczna instalacja w Dzielnicy Bawarskiej w Berlinie*, w: *Kultura-Wartości-Kształcenie wobec wyzwań i zagrożeń XXI wieku*, red. J. Gajda i J. Izdebska, Suwałki 2004.
- *Formy propagowania polskiej kultury artystycznej przez społeczność emigracyjną w Anglii*, w: *Polacy w W. Brytanii wobec przystąpienia Polski do Unii Europejskiej*, red. Zdzisław E. Wałaszewski, „Zeszyty Naukowe" PUNO, Londyn 2004.
- *Miejskie przestrzenie otwarte i sztuka publiczna jako teren dialogu kultur*, w: *Turystyka jako dialog kultur*, red. Zbigniew Krawczyk, Ewa Lewandowska-Tarasiuk, Jan Wiktor Sienkiewicz, Warszawa 2005.
- *Współczesna sztuka publiczna i nie-miejsca Warszawy – z Europą w tle*,„Kultura współczesna, teoria, interpretacje, praktyka", 2005, nr 4, s. 14-33.
- *The place of contemporary public art: ideas and examples // Miejsce współczesnej sztuki publicznej – pojęcia i przykłady*, w: *Artistic Activities in Public Space. The Aesthetic and Social Aspects // Działania artystyczne w przestrzeni publicznej. Aspekty estetyczne i społeczne*, red. Karolina Grabowicz, Gdańsk 2006 .
- *Miejskie przestrzenie otwarte – jakie i czyje?*, w: *Dynamika przestrzeni miejskiej*, Poznań –Warszawa 2006.

- *Wizyta w archiwum głowy*, „arteon”, 2006, nr 2 (70).
- *Romantyczny duch powierzchni*, “Format” 2006, t.1 (49), s. 25-27.
- *Polska kultura artystyczna na emigracji – formy i modele jej propagowania w środowiskach brytyjskich*, w: *Rola dawnej i nowej emigracji polskiej w warunkach Unii Europejskiej*, red. Wanda Lohman, Kraków-PAU, 2006.
- *Miejsca duchowe współczesnej sztuki publicznej i jej związki z architekturą*, w: *Architektura. Bezgłośny przekaz głośnych emocji. Integracyjna rola miejsc duchowych w miastach XXI wieku*, red. Ewa Kuryłowicz, Warszawa 2007.
- *Sztuka w podróży*, w: *Człowiek w podróży*, red. Zbigniew Krawczyk, Ewa Lewandowska-Tarasiuk, Jan Wiktor Sienkiewicz, Warszawa 2009.
- *Obszary Zagłady*, w: *Pamięć Shoah. Kulturowe reprezentacje i praktyki upamiętniania*, red. Tomasz Majewski, Anna Zeidler-Janiszewska, Maja Wójcik, Łódź 2009.
- *Sztuka w miejscu śmierci – polskie znaki pamięci w hitlerowskich obozach natychmiastowej Zagłady*, w: *Pamięć Shoah. Kulturowe reprezentacje i praktyki upamiętniania*, red. Tomasz Majewski, Anna Zeidler-Janiszewska, Maja Wójcik, Łódź 2009.
- *Wokół „Twarzy Innego” i jej twórcy* (z J. S. Wojciechowskim), w: *Pamięć Shoah. Kulturowe reprezentacje i praktyki upamiętniania*, red. Tomasz Majewski, Anna Zeidler-Janiszewska, Maja Wójcik, Łódź 2009.

- *Polish Signs of Memory in the Nazi Death Camps*, w: *Memory of the Shoah. Cultural Representations and Commemorative Practices*, red. Tomasz Majewski, Anna Zeidler-Janiszewska, Maja Wójcik, Łódź 2010.
- *Polskie szkoły architektury w Wielkiej Brytanii*,w: *Wkład wychodźstwa polskiego w naukę i kulturę Wielkiej Brytanii*, red. Wanda Lohman, PAU, Kraków 2010.
- *Współczesna sztuka publiczna w spuściźnie kulturowej miasta*, w: *Sztuka – kapitał kulturowy polskich miast*, red. Ewa Rewers, Agata Skórzewska, Poznań 2010.
- *Paradoksy współczesnych wizerunków rzeźbiarskich w przestrzeni publicznej (Antony Gormley, Rachel Whiteread, Jan S. Wojciechowski)*, w: *Między estetyzacją a emancypacją, Praktyki artystyczne w przestrzeni publicznej*, red. Dorota Koczanowicz, Mateusz Skrzeczkowski, Wrocław 2010.
- *Kultura artystyczna w procesach rewitalizacji europejskich miast metropolitalnych*, w: Kultura dla rewitalizacji >Rewitalizacja dla Kultury – Culture for Revitalisation> Revitalisation for Culture, red. Lucyna Nyka, Jakub Szczepański, Agnieszka Kulazińska, CSWŁ, Gdańsk 2010.
- *Polski Uniwersytet na Obczyźnie w Londynie – alternatywny model placówki akademickiej poza granicami macierzystego kraju*, w: *II Kongres Polskich Towarzystw Naukowych na Obczyźnie, 4-7 września 2008*, red. Lucyna Nowak, Kraków 2010.
- *Wychowawczy potencjał sztuki w przestrzeni publicznej –*

historia jednego cokołu, w: *Słowa, obrazy, dźwięki w wychowaniu*, red. Szymon Kawalla, Ewa Lewandowska-Tarasiuk, Jan Wiktor Sienkiewicz, Warszawa 2011.

- *Podróż artystycznej idei – Europejska Droga Pokoju (z J. S. Wojciechowskim)*, w: *Aksjologia podróży*, red. Zbigniew Krawczyk, Ewa Lewandowska-Tarasiuk, Jan Wiktor Sienkiewicz, Warszawa 2012
- *Baśnie i koszmary w Muzeum Dzieciństwa*, w: *Baśń w terapii i wychowaniu*, red. Szymon Kawalla, Ewa Lewandowska-Tarasiuk, Jan Wiktor Sienkiewicz, Warszawa 2012.
- *Dokąd nas zabieracie? – dzieła sztuki publicznej upamiętniające chorych psychicznie zgładzonych w czasie drugiej wojny światowej*, w: *Zagłada chorych psychicznie. Pamięć i historia*, red. Tadeusz Nasierowski, Grażyna Herczyńska, Dariusz Maciej Myszka, Eneteia, Warszawa 2012.
- *Niemcy, upamiętnianie*, „Dialog-Pheniben", 2012, nr 7, współpraca M. Turski, s. 104-111.
- *Czarny staw – Berliński pomnik pomordowanych Romów*, „Polityka" 2012, nr 45 (2882).
- *Rzeźba w przestrzeni publicznej – wrażliwe treści i lokalizacje / Sculpture in Public Space – Sensitive Themes and Locations*, w: *Sztuka i przestrzeń publiczna / Art and Public Space*, Gdańsk 2012.
- *Homomonumenty*, współpraca M. Turski, "Nigdy Więcej", Warszawa 2014, nr 21, wiosna-lato

- *Pomniki zgładzonych Romów Europy*, „Zeszyty Naukowe PUNO”, Londyn 2014, seria trzecia, z. 2, s. 209-223.
- *Pacyfikowane wsie Europy i ich życie po śmierci: MICHNIÓW i ORADOUR*, Polskie Towarzystwo Naukowe na Obczyźnie, LVII Rocznik P.T.N.O, 2013/2014, Londyn, 2015.
- *Pacyfikowane wsie Europy – Lidice*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy”, 2015, t. 15.
- *Pedagogika pamięci i współczesna sztuka publiczna w otwartych przestrzeniach miejskich Europy*, w: *Pedagogika serca. Wychowanie emocjonalne w XXI wieku*, red. Ewa Lewandowska-Tarasiuk, Jan Łaszczyk, Bogusław Śliwerski, wydanie II, poszerzone, Warszawa 2016.
- *Sztuka w otwartej przestrzeni publicznej i upamiętnianie ofiar cywilnych II wojny światowej – Coventry 1940–2015*, „Zeszyty Naukowe PUNO”, Seria trzecia, Londyn 2016, z. 4, s. 25-38.
- *Wartości duchowe współczesnej sztuki publicznej w otwartych przestrzeniach miejskich Europy (przykłady: Warszawa, Wiedeń, Berlin, Coventry)*, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy”, 2016, tom 16.
- *Romowie Europy na ziemiach polskich 1941-1945 i monumenty im poświęcone*, „Zeszyty Naukowe PUNO”, Seria trzecia, [Londyn] 2017, nr 5, s. 49-72.
- *Witraże maryjne Aleksandra P. Kleckiego w Kościele Our Lady Immaculate & St Philip Neri w Uckfield*,ZN PUNO, 2017 nr 5, s. 171-182.

- *Sztuka w miejscach Zagłady – forma i funkcja*, w: *Muzea w poobozowych miejscach pamięci. Tożsamość, znaczenia, funkcje*, red. Tomasz Kranz, Lublin 2017.
- *"Milczeć nie mogę i żyć nie mogę" – Warszawski pomnik Szmula Zygielbojma na Trakcie Pamięci Męczeństwa i Walki Żydów 1940-1943*, „Zeszyty Naukowe PUNO", 2018, nr 6, s. 89-102.
- *Pomniki smoleńskie w Warszawie – lokalizacje, dzieła, kontrowersje*, „Zeszyty Naukowe PUNO", Londyn 2019, z. 7, s. 15-42.
- *Miejsca do myślenia – Bienalle Architektury w Wenecji, odtworzone chaty filozofów i dioramy Marka Rileya*,„Zeszyty Naukowe PUNO", Londyn 2020, z. 8, s. 175-191.

Przypisy:

[1] Poza wymienionymi w przypisach źródłami, artykuł przede wszystkim oparto na mailach prof. Haliny Taborskiej do autorki z dn. 3 września 2020 r., 17 października 2020 r., wielu rozmowach bezpośrednich i telefonicznych oraz na kilkunastoletniej znajomości i współpracy naukowej autorki z bohaterką artykułu w latach 2009-2020.

[2] Skrócone biogramy prof. Haliny Taborskiej zob.: Z. A. Judycki, *Polski Uniwersytet na Obczyźnie. Słownik biograficzny pracowników naukowych*, Londyn 2008, s. 94; J. K. Pyłat, *Polski Uniwersytet na Obczyźnie*, Pułtusk-Londyn 2010, s. 213, 223; tejże, *Prof. Halina Taborska – filozof, estetyk, rektor PUNO*, w: *Filozofia na Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie*,pod red. M. Płotki, J. Pyłat, A. Andrzejuka, Warszawa-Londyn 2014, s. 209-213; A. Andrzejuk, *Filozofowie wśród wykładowców PUNO*, referat wygłoszony 2 grudnia 2011, na konferencji w auli Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego pod hasłem „Rycerze

Wolności. PUNO i polscy naukowcy w Wielkiej Brytanii”.

[3] E-mail Haliny Taborskiej do Jolanty Chwastyk-Kowalczyk z dn. 17.10.2020 r. – archiwum autorki.

[4] E. Lewandowska-Tarasiuk, *Laudacja z okazji przyznania tytułu doctora honoris causa PUNO profesor Halinie Taborskiej*,w: *80 lat Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie 1939-2019*, Londyn 2019, s. 37.

[5] H. Junghertz-Taborska, Recenzja, *Estetyka i krytka*, “Estetyka”, 1961, Rocznik II, s. 261-265.

[6] H. Junghertz-Taborska, *Główne kierunki współczesnej estetyki angielskiej*, „Estetyka”, 1962, Rocznik III, s. 271-291.

[7] H. Junghertz-Taborska, Sprawozdanie, *„The British Journal of Aesthetics”, kwartalnik, wyd. British Society of Aesthetics, red. Harold Osborne, London, 1960-1961, nr 1-4.*, “Estetyka”, 1962, Rocznik III, s. 309-312.

[8] H. Junghertz-Taborska, *Znaczenie piękna*, „Estetyka”, 1963, Rocznik IV, s. 292-295.

[9] H. Junghertz-Taborska, *Znaczenie piękna*, „Przegląd Humanistyczny” 1965, t. 9, nr 6, (51), s. 129-137.

[10] H. Junghertz-Taborska, *Sprawozdanie z konferencji Brytyjskiego Towarzystwa Estetycznego*, „Przegląd Humanistyczny” 1966, t. 10, nr 3, (54), s. 171-178.

[11] H. Taborska,Recenzja, *„Problematyka Estetyki. Przedmiot i metoda” Jerzego Gałeckiego*, „The British Journal of Aesthetics”, January 1964, Vol. 4, Issue 1, s. 73-74.

[12] H. Junghertz-Taborska, *The British Journal of Aesthetics, 1962-1963*, “Studia Estetyczne” 1964, t. I, s. 301-307.

[13] H. Junghertz-Taborska, Clive Bell, „Studia Estetyczne” 1966, t. 3, s. 272-280.

[14] H. Junghertz-Taborska, Przegląd, *The British Journal of Aesthetics, 1964-1965* “Studia Estetyczne” 1966, t. III, s. 293-303.

[15] H. Junghertz-Taborska, *Estetyka analityczna w Anglii*, „Studia Estetyczne” 1967, t. IV, s. 177-188.

[16] Cyril Barrett i Halina Junghertz-Taborska, *Wykłady Estetyczne L. Wittgensteina*, “Przegląd Humanistyczny”, Rok IX, Nr. 6 (51), s. 129-137.

[17] Zob. Wykaz prac prof. H. Taborskiej.

[18] E. Lewandowska-Tarasiuk, *Laudacja z okazji przyznania tytułu doctora honoris causa PUNO profesor Halinie Taborskiej*, w: *80 lat Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie 1939-2019,* Londyn 2019, s. 38.

[19] W tym czasie była Dyrektorem Instytutu Kultury Europejskiej w Wyższej Szkole Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku, jej zastępcą był tam Jan S. Wojciechowski, rzeźbiarz, kurator i teoretyk sztuki.

[20] *Taborski w BBC*, w: *Przez lustra: Pisarstwo Bolesława Taborskiego*. *Szkice* pod red. Wojciecha Ligęzy i Jana Wolskiego, Toruń 2003, s. 152.

[21] – dostęp: 11 września 2020.